

Ahoj Vojto,

děkuji za opravu. Ano, skutečně jsem měl na mysli *newspeak*, avšak *doublethink*, jako způsob myšlení vyřazující princip sporu se v románu *1984* (Orwell 2021) s *newspeakem* pojí a proto mu nyní budu věnovat také pozornost. Jeden s druhým jsou snahou Velkého bratra ovládnout jazyk a získat monopol na *pravdivé informace*. Pravda je v tomto pojetí nikoliv otázkou verifikace a faktů, ale mocensky legitimizačního procesu. Podle této definice pravdy je pravdivé vždy to, co říká Velký bratr bez ohledu na kontrafaktualitu a nekonzistenci v čase. V terminologii Arendt (1979) bychom nemluvili o pravdě, ale o propagandě.

Soudím, že v oblasti pojetí pravidel obecně mezi námi nyní panuje shoda. Otevřel jsi dvě další témata: spojení jazyk-politika a psychologický efekt zakázaného ovoce. Já se budu v tomto dopise dále věnovat vztahu jazyka a politiky ve fikčních světech, což je téma, které považuji za mimořádně zajímavé. Pokud bys chtěl později diskutovat ještě o efektu zakázaného ovoce, jsem této diskusi otevřený.

Zastavme se nyní u románu, který právě čtu a který bych Ti chtěl doporučit. Je jím *Konec civilizace* (2020) od Aldouse Huxleyho, který z mého pohledu zpracovává totalitní dystopii ještě o něco důmyslněji než Orwell. Občané tohoto světa jsou pěstováni v laboratořích a segregováni do kategorií podle kvality plodu, se kterými je při pěstování tímto způsobem záměrně manipulováno – tzv. *proces Bokanovského*. Příslušnost do třídy předurčuje život jednotlivce a nadřazené třídy obyvatelstva jsou vedeny k pohrdání podřadnými. Od útlého dětství jsou jedinci vystaveni totálnímu dohledu ve výchovných organizacích a jsou indoktrinováni k naprosté poslušnosti a konformitě.

Orwellův svět je také postavený na dohledu, poslušnosti a konformitě, avšak vynucované strachem z postihu. V Huxleyho světě se již konformní a poslušná populace udržuje v tomto stavu pomocí drogy *somy*, kolektivních rituálů, snadného přístupu k sexu a socialisticko-konzumní utopie, kde centrálně plánovaná ekonomika zajišťuje pro privilegované třídy neustálý blahobyt.

V terminologii Arendt bychom mluvili o úplném uskutečnění mocenské expanze a realizaci totální nadvlády (1979). V takovém bodě jsou pravidla vzniklá shora takřka ztotožněna s pravidly realizovanými zdola, protože drtivá většina pravidel regulující mezilidskou interakci je přímo řízena regulativními orgány. Huxleyho totalitní vládci nejsou svévolní tyrani, ale kalkulující a mocichtiví jedinci, kteří si chtějí své elitní postavení dlouhodobě udržet a proto volí jemnější metody útlaku.

Když přemýšlím nad *newspeakem* nebo obecněji regularitách (nejen jazykových) Orwellovy i Huxleyho dystopie, nacházím společné body v unifikačních a standardizačních snahách. Takové společenské tendence popisuje také George Ritzer (2011) ve své knize *McDonaldizace společnosti*. Ten se sice zaměřuje primárně na kritiku konzumního způsobu života v pozdním kapitalismu, domnívám se však, že tyto koncepty jsou nosné i při analýze tendencí v centrálně plánované společnosti totalitního typu.

V Orwellově dystopii vládá mimo jiné na základě *newspeaku* kontroluje myšlení a chování lidí. V rámci tohoto konceptu jsou slova systematicky ničena a nahrazována jednoduchými, standardizovanými výrazy, které mají efektivní a přesné vyjadřování, ale omezuje se tím bohatství a rozmanitost jazyka a tedy i myšlení. Slova jsou redukována na základní funkce a vybírána tak, aby odpovídala konceptům efektivity, kontroly a předvídatelnosti. Jde o stejné koncepty jako u Ritzerovy *McDonaldizace společnosti* – uniformizace, standardizace a snaha o maximalizaci efektivity, přičemž se omezuje individuální rozmanitost a bohatost.

I v Huxleyho dystopii je jazyk zásadním nástrojem k ovládnutí lidí a udržování společenského řádu. Ve výchovných institucích jsou dětské chovanci podrobeni *hypnopedii*, opakovanému našeptávání ideologických hesel ve spánku. Zásadní roli zde hraje princip *fordismu*, pásové výroby společnosti, který opět silně připomíná Ritzerovu *McDonaldizaci*. V románu se objevují kolektivistické ideologické slogany jako *KOMUNITA – IDENTITA – STABILITA* a mnohost hesel o predestinaci a nadřazenosti respektive podřazenosti tříd, sloužící k potlačení potřeb jednotlivce v prospěch službě celku a legitimizaci společenských struktur a hierarchií.

Pokud tedy přijmeme Wittgensteinovu tezi, *hranice našeho světa jsou hranicemi našeho jazyka* (Tractatus 5.6), nabízí se také teze *kdo vládne jazyku, vládne světu* – minimálně tedy tomu fikčnímu.

Pokud zde naše diskuse končí, nezbyvá mi než Ti poděkovat za inspirativní podněty a smysluplně strávený čas. Pokud zde nekončí, mé poděkování platí také.

Bibliografie

ARENDT, Hannah. *The Origins of Totalitarianism*. 8. New York: Harcourt, Brace, Jovanovich, 1979. ISBN 0156701537

HUXLEY, Aldous. *Konec civilizace: (Brave new world)*. Vydání třetí. Přeložil Josef KOSTOHRYZ, přeložil Stanislav BEROUNSKÝ. Praha: Maťa, 2020. Šťastné zítřky (Maťa). ISBN 978-80-7287-254-1.

ORWELL, George. 1984. Přeložil Eva ŠIMEČKOVÁ. [Praha]: Tympanum, 2021.

RITZER, George. *The McDonaldization of society* 6. Pine Forge Press, 2011.

WITTGENSTEIN, Ludwig. *Tractatus logico-philosophicus*. Vyd. 1. Praha: OIKOYMENH, 2007, 87 s. ISBN 978-80-7298-284-4.